



## TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR



### BOSHLANG'ICH TA'LIMDA TABIIY FANLARNI O'QITISHDA AMALIIY ISHLARNI TASHKIL ETISH.

**Kurbonova Marg'uba Yuldashevna**

*Namangan viloyati Turan International Unversity*

**Annotatsiya:** *Maqolada boshlang'ich ta'lim tabiatshunoslik darslarida sinfdan tashqari ishlar jarayonida bolalarni tabiat bilan tanishtirishda amaliy ishlarni tashkil etishning samarali metodlari xususida fikr yuritadi.*

**Tayanch tushunchalar:** *amaliy uslublar, retsektor, tajriba, obyekt operatsiya, ekskursiya, gerbariy, akvaium, terrarium granit*

### ORGANIZATION OF PRACTICAL WORK IN THE PROCESS OF NATURAL SCIENCES IN SCHOOLS

**Abstract:** *The artikcle reflects on effective methods familiarization of students at the lessons of natural history and exstracurricular activities organization and implementation of practical work*

**Keywords:** *Practical methods, receptor, exsperiment, object, operation, excursion, herbarium, granite aquarium ,terrarium*

O'quvchilarning bolag'ak kasbiy sifatlarini shakillantirishda nazariy bilimlar bilan bir qatorda amalyot ham bir qator muhim rol oynaydi.

Tabiiy ilmiy bilimlar uzoq yillar davomida amaliy ishlar tufayli qo'lga kiritilgan. Atrof muhitni bilishda, anglashda ilmiy tajriba, ilmiy tajriba, amaliy bilimlar muhim rol o'ynaydi. Ma'lumki tabiatshunoslik keng qamrovli, moddiy dunyoni rang-barang xususiyatlari tabiatning har xil voqea hodisalarini o'rganuvchi fan bo'lib, ilmiy tajriba asosida shakillanadi, amalyot esa shu fanning poydevori hisoblanadi. Insoniyatni tabiyat qonunlari xaqidagi bilimiga asoslangan amaliy faoliyati bilish jarayonini, ilim- fan Taraqqiyotini belgilaydi.

Amalyot- haqiqat mezonidir. Bilimlarga ehtiyoj amalyotda tug'ulgan, ularni to'g'riligi amalyot orqali tekshiriladi hamda tasdiqlanadi.

Bilim odamlar miyasida o'z- o'zidan paydo bo'lmasdan, balki muayyan ish faoliyatida shakllanadi. Amalyot insoni tabiat bilan munosabatida asosiy omil bo'lib, bu oz navbatida odamlarning odamlarning o'zaro munosabatlari tizimida, ijtimoiy ishlab chiqarishda muhim rol o'ynaydi. Amalyotning asosiy turlari moddiy ishlab chiqarish va ilmiy tajriba hisoblanadi. Ilmiy tabiiy amalyot quydagi vazifalarni bajaradi.

1. Amalyot bilish jarayonining rivijlantiruvchi omil. Unazariy bilimlarni umumlashtirib, ularni hayotiy jarayonlardan ajralishga yo'l qo'ymaydi.

2. Amalyot bilishning buyurtmasi, ilovasi va maqsadidir.





## TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR



3. Amaliyot bilish jaroyonining haqiqiy ekanligini ko'rsatuvchi mezondir.

Tabiatshunoslikdagi amalyot ilmiy ishlab chiqarishning asosiy omili bo'lib kelmoqda . Amalyot nazaryaning paydo bo'lishiga, ilmiy shakillanishiga va rivojlanishiga olib keladi.

Malum tizimdagi xaqiqat boshqa sharoitda butunlay o'zgarishi mumkin. O'oyaning amalyotda tasdiqlanishi haqiqatning asosiy omili hisoblanadi. Amaliy ishlarga o'rgatish boshlang'ich siniflardan boshlanishi maqsadga muvofiqdir.

Amaliy uslublar o'qituvchi tomonidan tashkil qilinadigan va yo'naltiriladigan, o'quvchilar fikrini rivojlantirishga mo'ljallangan so'z,

Ko'rgazmalilik va amaliy ishning o'zaro murakkab bog'lanishida bo'lishini ko'rsatadi. Amaliy uslublar qollanilishi o'quvchilar retseptorlari va effektorlarining jadal faoliyati bilan bog'liq. Amaliy uslublar o'rganilayotgan materyalni chuqur tushunib etishga , ko'nikma va malakalarni hosil qilishga imkoniyat yaratadi. Amaliy uslublarni qo'llashga oquvchilarni faoliyatini o'zi, bilim manbai bo'lib hisoblanadi. Bunday usullar sarasiga og'izaki , yozma mashqlar, laboratoriya ishlari, maktab yer maydoni, tirik tabiat burchagida, sinfdan tashqari bajariladigan mashg'ulotlar kiradi.

Amaliy uslublarning turlariga (2):

1. oquvchilarning tarqatma didaktik material bilan turli narsalar yasashi.
2. Rasm chizishi.
3. Tabiat obyektlarini tanib olish va aniqlash bo'yicha ishlari.
4. Hodisalarni kuzatish va qayd qilishlari.
5. Tajriba o'tkazishjari(tajriba vositasida masalalarni hal qilish) kiradi.

Amaliy ish boshlanishi oldidan qo'yilgan savol, muammo, masalaga o'quvchilar uning natijalari bilan javob berishlari kerak

Tabiatshunoslik darslari tanib olishva aniqlash amaliy metodlarining bir turi bo'lib tanib olish xususiyatlarini o'rgatadi.

Taqqoslashdagi farqiga boorish o'quvchilarning aniqlash qobilyatini rivojlantiradi. O'qituvchi tabiatga uyushtiriladigan ekskursiyalarda ham o'simliklarni topish va to'plashni, namunalar yig'ishni, ularning Yoshi, vegetativ usullari tuproq kesimlari, moslasihlarini o'zgaruvchanlikni o'quvchilarning o'zlashtira olish qobilyatlariga qarab tanlab berishi kerak. O'simliklar , ular qisimlarinining shaklini bilib olish bo'yicha ishlarni o'quvchilarning uy vazifasi sifatida bajaradilar. O'simliklarni yoshini tabiatda nafaqat yillik halqalardan balki o'simliklarni yillik shohlanishiga qarab ham aniqlash mumkin. O'simlik bahordan kuzgacha o'sish davriga ega, kuzdan bahorgacha tinim davrida bo'ladi. Bu o'simliklarnin bir yosh demakdir, ikkinchi yilda yana o'sish va shoxlanish sodir bo'ladi. Shohlanish orasidagi masofa o'simliklarning bir yoshi hisoblanadi, ikkinchi yilda yana o'sish shoxlanish sodir bo'ladi. Buni o'quvchilarga tushuntirmoq zarur. O'quvchilar amaliy bilimga ega bo'ladilar, ular daraxtlarni shoxini kesmasdan ham yoshini aniqlash mumkinligini bilib oladi, bu ekalogik va ilmiy tushunchalarni shakillantiradi.

Tabiatshunoslikni o'qitish metodlari ta'limida amaliy ishlar tabiat xaqidagi bilimlarni o'zlashtirishda kata rol o'ynaydi . Amaliy ishlar o'quvchilarni ular faoliyati jaroyonida har





## TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR



xil mehnat operatsiyalariga o'rgatish metodidir. Amaliy ishlarga o'quvchilarning ekskursiya vaqtida tabiiy materyallar yig'ish, maktab oldi yer maydonidagi va tirik tabiat yer burchagidagi o'simliklarni parvarish qilish, gerbariy va kolleksiyalar tuzish, mulyaj ,maket, ko'rgazmali qurollar yaratish kabi faoliyat turlari kiradi.

Birinchi sinfdan boshlab o'quvchilar" Atrofimizdagi olam" darslarinio'qitishda bevosita kuzatishlar yo'li bilan o'rganadilar.Bu mashg'ulotda o'quvchilarning fikrlash faoliyatini tashkil qilishga yordam beruvchi har xil jihozlardan va avvalo ko'rgazmali qurollardan

Foydalaniladi.Ko'rgazmali qurollarga tabiiy yoki xaqiyqiy ob'ektlar kiradi.(3).

Tabiiy qurollar- tabiat jismlaridir. Ular o'rganilayotgan mavzular to'g'risida, bolalarda tabiat haqida tushunchalar hosil bo'lishiga imkon beradi.Chunki sinfda jonli tabiatni o'rganish uchun har xil osimliklari hamda o'z joylarining daraxtlari uchun har xil xona o'simliklari hamda o'z joylarining daraxtlari uchun xos bo'lgasn shoxchalar, burglar,gullar meva va urug'lar bo'lishi mumkin.Tabiatshunoslik darslarida tabiat burchagida o'stirilayotgan o'simliklardan foydalaniladi. Shuningdek tabiiy ob'ektlardan hayvonlarni o'rganisgda ham foydalansa bo'ladi. Koppina hayvonlarni bolalarga sinfda (jonli tabiat burchagida) ko'rsatish mumkin bo'lsa ham ekskursiyalarga afzallik berish kerak bo'ladi, chunki bunda o'quvchilar faqat ularning tashqi ko'rinishi emas balki xulq- atvori bilan tanish imkoniyatga ega bo'ladilar.Tirik hayvonlar bo'lmaganda ularning chuchelalari(tulumlari) mulajlari yoki fotosuratlar va rasmlaridan foydalanish mumkin. Jonsiz tabiyatning

O'rganishda ham tabiiy tarqatma materyali masalan, har xil rangdagi granit, kvars dala shipati, loy ,qum, kal'sit,temir cho'yan po'lat ,alyuminiy ,tuproq na'munalari va boshqalar bo'lishi mumkin.O'quvchilarga bevosita qabul qilishi mumkin bo'lmagan tabiat jismlari va hodisalari aniq va tog'ri hulosa qabul qilish uchun ko'rsatiluvchi qurollardan foydalaniladi.Tabiatshunoslik bo'yicha devoriy o'lkashunoslik suratlaridan foydalanish mumkin.

Boshlang'ich sinf o'quvchisi o'quv tajriba maydonchasidagi ishlarni tashkil qila borib, iqlim sharoitlarini, maktabning hududida joylashishini hisobga olishishi va barcha masalalarni biologiya o'qituvchisi bilan kejjishib olishi mumkin. Tajriba yosh tabiatshunosning qishloq hojaligi tajribalari va qo'shimcha amaliy ishlar ba'zasidir: chunki u yerda tabiatshunoslik darslarida o'rganiladigan o'simliklar o'stiriladi.

Boshlang'ich sinfdan boshlab o'z o'lkalarini, o'z joylarini o'rganadilar, tabiat ustida kuzatishlar olib boradilar, ekskursiyalar o'tkazadilar. Boshlang'ich maqktabda o'qish vaqtida ularda boy aniq material to'planadi, va bu material o'lkashunoslik burchagida joylashtiriladi. Vaqt o'tishi bilan o'lkashunoslik burchagida boshlang'ich maktabni ilgarigi bitiruvchilari chiqqan eng qimmatli materiallsar to,planib boradi, undan tabiatshunoslikni o'qitishda sistemali ravishda foydalaniladi. O'lkashunoslik burchagi tabiatshunoslik xonasida yoki alohida sinfda barpo etiladi.



## TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR



### FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. D. Sharipova, D.P. Xodiyeva, M. K. Shirinov Tabiatshunoslik va uni o'qitish metodikasi Toshkent, "Barkamol fayz media" nashriyoti, 2018-yil.
2. M.Nuriddinova. "Tabiatshunoslik o'qitish metodikasi" Toshkent, O'qituvchi 2005-yil
3. A.Baxronov, Tabiatshunoslik 3-sinf umumiy o'rta ta'lim maktablari uchun darslik. T; Cho'lpon NMIU 2012 y.
4. A.Baxronov Tabiatshunoslik 4-sinf umumiy o'rta ta'lim maktablari uchun darslik. T; Sharq NMIU 2011 y.
5. G.M.Sayfullaev. Tabiatshunoslik darslarida sinfdan tashqari ishlarni tashkil etish. Oquv qollanma Buxoro-2020.
6. G.M. Sayfullaev. Biologiya promislovix xishnix vidov rib, Nizovya basseyna reki Zarafshan. Buxara-2020
7. Сафарова М.С., Хамитова Ф.А. Непосредственное влияние заболеваний челюстно-лицевой области и зубов на психику и внутренние органы// Тенденции и перспективы развития науки и образования в условиях глобализации . - 2015. - №2 - С. 4-6.
8. Kamalova F.R. Development and evaluation of the effectiveness of the dental dental examination program for children with diabetes in adverse envir-onmental Conditions// Academicia10 Issue 1, January. - 2020. Vol. 1. - P. 1364 - 1366.
9. Kamalova F.R. Elaboration and evaluation of the effecctiveness of the dental examination program for children with diabetes// Актуальные вызовы современной науки. Сборник научных трудов выпуск. - 2020. - № 4 (48). - P. 55-56.
10. Rakhmatillaevna, K. F. (2020). Diagnostic value of salivator cytokines in dental diseases in children with diabetes mellitus type 1. European Journal of Molecular and Clinical Medicine, 7(3), 1518-1523. Retrieved from [www.scopus.com](http://www.scopus.com)